

JÚLIA DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ*

Osobnosť slovenského jazykovedca Štefana Tóbika z pohľadu najnovších poznatkov o jeho živote a diele¹

Dudášová-Kriššáková, J.: The Slovak linguist Štefan Tóbič – his life and work through the lens of the most recent findings. *Slavica Slovaca*, 57, 2022, No 3, pp 217-228 (Bratislava).

Prof. PhDr. Štefan Tóbič, CSc., a leading Slovak linguist, pedagogue, and organiser of university education in Eastern Slovakia, is a member of the founding generation of Slovak linguists and dialectologists, formed in the 1930s from the members of the dialectological commission of the Šafárik Learned Society (Učená spoločnosť Šafárikova) headed by the Czech Professor Václav Vážný. This generation was endowed with an honourable task – to lay the foundations of modern Slovak linguistics.

Leading Slovak linguist, pedagogue and organiser Slovak linguists and dialectologists, dialectological commission of the Šafárik Learned Society, modern Slovak linguistics.

1.1. Prof. PhDr. Štefan Tóbič, CSc., je významný slovenský jazykovedec, vysokoškolský učiteľ, spoluzakladateľ Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach (1959), Filozofickej fakulty (1959) a Katedry slovenského jazyka a literatúry v Prešove (1952). Patrí medzi zakladateľskú generáciu slovenskej dialektológie, ktorá sa formovala v tridsiatych rokoch minulého storočia z radov dialektologickej komisie Učenej spoločnosti Šafárikovej pod vedením českého profesora Václava Vážneho. Tejto generácii pripadla čestná úloha: položiť základy modernej slovenskej jazykovedy a dialektológie.

Narodil sa 7. februára 1909 v Hnúšti, okres Rimavská Sobota, vo viacdetej rodine kováča. Základné a stredoškolské vzdelanie absolvoval vo svojom rodisku, v susednom Tisovci a v Rimavskej Sobote. V týchto gemerských mestečkách sa narodili alebo pôsobili viacerí významní slovenskí dejatelia, ktorí sa svojím dielom zapísali zlatými písmenami do dejín slovenského národa. To nemohlo neovplyvňovať na formovanie osobnosti mladého adepta jazykovedy, ktorý sa rozhodol pokračovať v štúdiách na Univerzite Komenského v Bratislave. V septembri 1928 sa zapísal na štúdium slovenskej a germánskej filológie na filozofickej fakulte. Z rodného kraja si odniesol živý záujem o slovenský jazyk a slovenské nárečia, dejiny slovenského národa a o rozvoj slovenskej vzdelanosti. V akademickom roku 1930/1931 absolvoval jednosemestrálny študijný pobyt na Karl-Franzens-Universität v Grazi v Rakúsku.

Od roku 1933 pôsobil ako stredoškolský profesor na Štátnej československej obchodnej akadémii v Košiciach. V rokoch 1938–1945, keď Košice, celé južné, časť východného Slovenska a Podkarpatská Rus na základe Viedenskej arbitráže z 2. novembra 1938 obsadilo horthyovské

*Prof. PhDr. Júlia Dudášová-Kriššáková, DrSc., Centrum jazykov a kultúr národnostných menšín, Prešovská univerzita v Prešove, Ul. 17. novembra 15, 080 01 Prešov.

¹ Štúdia je súčasťou riešenia grantovej úlohy projektu *Dynamické procesy v súčasnej jazykovednej slavistike IV*. VEGA 1/0236/20.

Maďarsko, celá akadémia sa presťahovala do Prešova. Od 1. 4. 1945 sa škola už pod novým názvom Štátna obchodná akadémia s celým osadenstvom opätovne presťahovala do Košíc.²

Od roku 1950 začína externe spolupracovať s filologickým ústavom na košickej pobočke Pedagogickej fakulty Slovenskej univerzity v Bratislave a od roku 1952 sa stáva interným pracovníkom spomínanej pobočky Pedagogickej fakulty SU v Bratislave so sídlom v Prešove. Od roku 1952 až do svojej predčasnej smrti roku 1969 zasvätil svoj život rozvoju vysokého školstva v Prešove, kde prešiel mnohými akademickými funkciami (vedúci katedry, prodekan, dekan) a kde v priebehu krátkeho času obhájil všetky vedecké hodnosti vysokoškolského učiteľa: 1951 PhDr., 1955 docent, 1967 CSc., 1968 mimoriadny profesor pre odbor slovenský jazyk.

1.2. Hneď po skončení vysokoškolských štúdií sa v rokoch 1933–1938 zúčastňoval na dialektologickom výskume počas prázdnin, ktorý organizoval jeho učiteľ Václav Vážný, profesor FF UK v Bratislave a organizátor dialektologického výskumu na Slovensku. V dvoch ročníkoch časopisu *Carpatica* (1936, 1940), ktorý vydával *Sbor pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi při Slovanském ústavu v Praze*, účastníci tejto akcie publikovali správy o využití prázdninových štipendií. Zo správ o zbieraní a štúdiu nárečí v rokoch 1933–1935 a 1936–1938 sa dozvedáme, že štipendium bolo poskytnuté členom dialektologickej komisie Jazykovedného odboru Učenej spoločnosti Šafárikovej, medzi ktorých patrili: Š. Tó bik, J. Halaša, J. Štolc, E. Pauliny, A. Rakus, E. Jóna, A. Arany, L. Šimovič, J. Laubert, J. Enderle, J. Szabó-Orlovský. Jazykovedný odbor Učenej spoločnosti Šafárikovej v Bratislave (1932) po dohode so Slovanským seminárom Univerzity Komenského „vytýčil si jako jednu ze svých nejpřednějších úloh vychovávatí slovenský universitní dorost za spolupracovníky v kolektivním výzkumu Slovenska i pro monografické zpracování jednotlivých krajů s hlediska dialektologického“, konštatuje V. Vážný, predseda Jazykovedného odboru USŠ a jej dialektologickej komisie, v úvode 1. čísla časopisu *Carpatica*. V tomto prvom čísle boli publikované spomínané správy účastníkov prázdninových štúdií slovenských nárečí (V. Vážný. Úvod. In: *Carpatica* 1936, s. 1).

* * *

2.1. Štefan Tó bik zostal verný tejto náročnej úlohe a celý svoj tvorivý život sa venoval výskumu gemerských nárečí. Na svojom novom pôsobisku v Prešove (na Pedagogickej fakulte, na Filologickej fakulte Vysokej školy pedagogickej a na Filozofickej fakulte UPJŠ) organizoval dialektologický výskum na východnom a strednom Slovensku, získaval z radov svojich poslucháčov záujemcov o štúdium slovenských nárečí a o onomastický výskum. Pod jeho vedením boli napísané desiatky diplomových, rigorózných a dizertačných prác venovaných štúdiu slovenských nárečí, vychoval niekoľko generácií stredoškolských učiteľov slovenského jazyka, ako vedúci katedry slovenského jazyka a literatúry (1952–1969) rozvíjal spoluprácu s Jazykovedným ústavom L. Štúra SAV, s Katedrou slovenského jazyka FF UK v Bratislave a so Združením slovenských jazykovedcov pri SAV. Prof. Š. Tó bik mal veľkú zásluhu na tom, že prešovská slovakistika sa v priebehu niekoľkých rokov etablovala ako druhé univerzitné pracovisko na Slovensku, zamerané na výskum slovenského spisovného jazyka, slovenských nárečí, dejín spisovnej slovenčiny a vývinu slovenského jazyka.

Vo svojej vedeckovýskumnej činnosti sa venoval výskumu slovenských nárečí, dejín slovenského jazyka, odbornej terminológie, jazykovej kultúry a jazykovej výchovy. Od roku 1934, t. j.

² Uvádzame odkaz na štúdiu pod názvom: Kopčányiová, Alžbeta: Odborná historická a memoárová spisba k dejinám stredných a odborných škôl v Košiciach v medzivojnovom období. In: *ČLOVEK A SPOLOČNOSŤ*. (Internetový časopis pre pôvodné teoretické a výskumné štúdie z oblasti spoločenských vied), 2013, roč. 16, č. 3, s. 27-37. V texte čitatelia nájdu dôležité informácie aj o histórii spomínanej Československej obchodnej akadémie v Košiciach, na ktorej prof. Š. Tó bik pôsobil dvadsať rokov (1933–1952). Užitočné sú aj bohaté odkazy na odbornú literatúru. Táto časť života Š. Tó bika nie je ešte spracovaná

už o rok po absolutoriu, uverejňuje v Bratislave, časopise Učenej spoločnosti Šafárikovej, svoju prvú štúdiu *Charakteristické zjavy hláskoslovné v nárečiach juhozápadného Gemera* a o rok neskôr vychádza v tom istom časopise druhá časť tejto štúdie (1935). Roku 1936 uverejňuje v Sborníku Matice slovenskej príspevok *Kvantita gemerských nárečí* a o rok neskôr v matičnom zborníku publikuje prácu *Prechodná oblasť stredoslovensko-východoslovenská* (1937). S jeho menom sa každoročne stretávame až do roku 1940/1941 aj v ďalších časopisoch (Carpatica, Bratislava, Slovenská reč, Linguistica Slovaca), či v zborníkoch (Sborník Matice slovenskej, Jazykovedné štúdie), kde publikuje štúdie o slovenskej obchodnej terminológii, o striedniciach za praslovanské skupiny **ořt-*, **ořt-* v gemerských nárečiach, príspevky ku gemerskej dialektológii a pod.

2.2. V štúdiu nárečí rodného Gemera Š. Tóvik pokračoval aj štyridsiatych rokoch minulého storočia, ale na rozdiel od predchádzajúceho obdobia sa výsledky svojho viacročného výskumu rozhodol opísať v osobitnej monografii. Veď to napokon bolo aj cieľom jeho aktivít z tridsiatych rokov v rámci dialektologickej komisie Jazykovedného odboru USŠ pod vedením prof. V. Vážneho. „Poznamenávam, že stať historickú a zo synchronickej stať o samohláskových fonémach, mal som hotovú už v roku 1944“ píše autor v úvode svojej prvej monografie *Nárečia juhozápadného Gemera* (728 s. rkp.).

Predmetom tejto rozsiahlej práce je diachrónno-synchronný opis základných izoglos na zvukovej, tvaroslovnej a lexikálnej rovine, na základe ktorých sa vyčleňujú juhozápadogemerské nárečia ako najväčšia skupina gemerského nárečového areálu. Autor získal materiál metódou priameho terénneho výskumu najmä počas letných prázdnin v 30-tych a prvej polovici 40-tych rokov v 49 lokalitách svojho rodného kraja. Ako je známe z jeho curriculum vitae, od 1. 9. 1933 už pôsobil ako stredoškolský profesor na Štátnej československej obchodnej akadémii v Košiciach, na ktorej zotrval v rôznych funkciách takmer dvadsať rokov. Funkciu riaditeľa košickej Vyššej hospodárskej školy ukončil a pracovný pomer so školou rozviazal dňa 31.10.1952. Od prvého novembra 1952 už bol menovaný za vedúceho Katedry slovenského jazyka pri pobočke Pedagogickej fakulty SU v Bratislave so sídlom v Prešove.

2.3. O existencii rukopisu pôvodnej rigoróznejšej práce *Nárečia juhozápadného Gemera* (728 rkp.) vedelo iba málo ľudí. Okrem najbližších členov rodiny boli to najmä jeho kolegovia a spolupracovníci pôsobiaci v Jazykovednom ústave SAVU a vo vedení Slovenskej akadémie vied a umení (J. Štolc, A. Siracký, Š. Luby), ktorí boli veľmi dobre informovaní o tom, že menovaný napísal hodnotnú monografiu o nárečiach juhozápadného Gemera. Preto ho viacnásobne vyzývali, aby hotový rukopis poslal na posúdenie a na základe recenzných posudkov ho upravil a pripravil na vydanie vo Vydavateľstve SAVU.

„Máme vedomosť o tom, že už dlhší čas spracúvate monograficky nárečia gemerské. Nakoľko Slovenská akadémia vied a umení má v programe vydávať sústavne monografie o slovenských nárečiach, bolo by v záujme vecí, keby ste svoju prácu o gemerských nárečiach ponúkli Slovenskej akadémii vied a umení na vydanie.“ Citát je z listu číslo 727/1949-II zo dňa 26. marca 1949, ktorý adresovali Š. Tóvikovi, riaditeľovi Obchodnej akadémie v Košiciach, dvaja predstavitelia SAVU: univ. prof. Dr. Štefan Luby, tajomník Správneho zboru, a univ. prof. Dr. Andrej Sirácky, predseda Správneho zboru.

V liste číslo 859/1950 zo dňa 11. mája 1950 posielajú tí istí predstavitelia SAVU výzvu Š. Tóvikovi na jeho košickú adresu, aby vyplnil evidenčný list. „V evidenčnom liste okrem všeobecných dát uveďte najmä: na akej vedeckej práci pracujete alebo mienite pracovať v r. 1951 a v najbližších rokoch, vyznačte tému, odkedy na nej pracujete, kedy budete asi s prácou hotový, alebo kedy na práci začnete pracovať a ako dlho Vám práca potrvá, rozsah práce v strojom písaných stranách, či práca súvisí s výskumom v teréne, v archívoch, v knižniciach, v laboratóriách atď., ako aj podrobnejší obsah témy.“

Kým odpoveď na prvý list z marca 1949 sa v osobnom archíve Š. Tóbika nezachovala, na výzvu z mája 1950 o evidencii a plánovaní vedeckej práce Š. Tóbik zareagoval, o čom sa zachovala krátka správa. Keďže ide o dôležité údaje pre dejiny slovenskej dialektológie, ktoré sú veľmi vzácne aj pre sledovanie osudu tejto jeho monografie, uvádzame z nej krátky citát. „Na monografii nárečia juhozápadného Gemera pracujem sústavnejšie od roku 1940, pravda, s väčšími prestávkami pre veľkú zaujatosť v škole. Hláskoslovie na 700 stranách strojom písaných mám už skoro hotové a budem ho môcť zaslať začiatkom júla, nie ako bolo sľúbené na schôdzke Dialektologickej komisie SAVU v Bratislave, už koncom apríla lebo mája. Pre úradné zaneprázdnenie a chorobu som sa z práce musel vypnúť a tak som sľub nemohol dodržať. Tvaroslovie asi na 300–400 stranách chcem napísať v lete a v septembri, takže celá monografia by mohla byť na 1000–1100 stránkach hotová asi koncom septembra t. r.“

Dvanásteho augusta 1950 bolo vydané potvrdenie Š. Tóbikovi, že prednosta prezídia (nasleduje nečitateľný podpis) prevzal rukopis práce Nárečia juhozápadného Gemera (714 strán písaných strán rkp.). Napokon sa zachoval list číslo 5329/50 z 23. decembra 1950, v ktorom J. Štolc, prednosta sekretariátu Správy SAVU, oznamuje autorovi, je jeho práca bola podrobená aprobačnému pokračovaniu, ktorého výsledok je kladný. „Žiadam Vás preto, aby ste podľa možnosti čo najskôr dodali úplný a všetkými prílohami vystrojený rukopis, písaný strojom (medzerníkom č. 3) na jednej strane kancelárskeho papiera. ...Upozorňujeme Vás súčasne, že dodanie úplného rukopisu je veľmi naliehavé a nemožno s tým odkladať, pretože sme viazaní plánovaním.“³ Odpoveď na tento list sa nezachovala.

2.4. Jedno je však isté, že v decembri 1950 Š. Tóbik prácu predložil na rigorózne konanie na svojej alma mater v Bratislave. Svedčí o tom prísip číslo 2303/50 zo dňa 19. marca 1951 z dekanstva Filozofickej fakulty Slovenskej univerzity v Bratislave, podpísaný dekanom (podpis je nečitateľný), v ktorom mu oznamujú, že „Vaša dizertačná práca „Nárečia juhozápadného Gemera. Časť I. Hláskoslovie“ bola príslušnými referentmi (univerzitnými profesormi) posúdená a v e l m i dobre vyhovuje podmienkam, kladeným na pripustenie k prísnyim skúškam doktorským (rigorózam).“

V poslednej výzve adresovanej Š. Tóbikovi zo dňa 2.VI.1951 (číslo nie je uvedené), ktorá už nasledovala po rigoróznom konaní, mu oznamujú, že Správa SAVU zaradila do svojho edičného programu na rok 1951 rukopis jeho diela Nárečia juhozápadného Gemera. Opätovne ho vyzývajú, aby obratom oznámil na sekretariát, v akom stave je pripravovaný rukopis a kedy ho môže záväzne odovzdať SAVU na vydanie. Žiaľ, autor však na túto ako ani na predchádzajúce výzvy predstaviteľov SAVU nereflektoval, rukopis svojej práce na vydanie nepredložil a ani v ďalšej práci na úprave rukopisu na základe pripomienok posudzovateľov nepokračoval. Nezachovali sa o tom žiadne údaje.

Bola to rozsiahla práca, nevieme, či mal hotové mapy, ktoré spomínal vo svojich správach z prázdninových štúdií, ale monografia bola v podstate hotová. Mal v pláne, ako o tom svedčia preskenované listy z jeho osobného archívu, rozšíriť monografiu o opis tvaroslovnej roviny v rozsahu 300–400 strán, ktorú hodlal napísať v lete 1950. Pre vysokú pracovnú zaneprázdnenosť (od 20.10.1950 začal externe pôsobiť na košickej pobočke Pedagogickej fakulty SU v Bratislave) však od svojho zámeru ustúpil a viac sa už k tejto téme nevrátil.

2.5. Boli to najmä vonkajšie okolnosti, ktoré neumožnili autorovi pokračovať vo svojej vedeckovýskumnej činnosti v takom tempe a v takom rozsahu, ako to bolo doposiaľ. Preto rukopis nepredložil na vydanie. Nepoznáme príčiny, prečo tak neurobil, ale určite jednou z príčin mohla

³ Preskenované kópie originálnych listov sú uverejnené v prílohe knihy: Tóbik, Štefan: Gemerské nárečia II. Časť prvá. (Nárečia juhozápadného Gemera. Hláskoslovie – Historická časť). Ed. J. Dudášová-Kriššáková. Prešov: Vydavateľstvo PU v Prešove 2021, s. 371–377.

byť jeho domnienka, že pôvodnú rigoróznú prácu treba ešte dopracovať a rozšíriť o ďalšiu kapitolu, resp. mnohé fakty si chcel overiť priamym terénnym výskumom na Gemeri. Určite však chcel zapracovať pripomienky posudzovateľov práce a doplniť text o ich návrhy. Nezachovali sa ani jazykové mapy, hoci priamo v texte sú viackrát uvedené odkazy na príslušnú mapu v poznámke pod čiarou. Bol si vedomý toho, že mapy by nemali chýbať v jeho monografii, lebo v tom čase už bolo bežné zakresľovať jednotlivé izoglosy na jazykových mapách spolu s legendou a s komentárom. Je známe o autorovi, že bol náročný nielen k sebe, ale aj k svojim kolegom a študentom. Uvedomoval si, že na novom vysokoškolskom pracovisku ho čakali nové, oveľa náročnejšie úlohy a že toho voľného času na dokončenie práce v takom rozsahu, ako to on plánoval, už nebude tak veľa. Určite nepredpokladal, že sa mu už takáto príležitosť viac nenaskytne a že celá táto hodnotná práca ostane uväznená v obale niekde na polici v archíve a že bude čakať na svojho editora až sedemdesiat rokov.

2.6. Z údajov uvedených na titulnom liste rukopisu sa dozvedáme, že kniha **Gemerské nárečie II. Nárečia juhozápadného Gemera. Hláskoslovie**, ktorá predstavuje rukopis pôvodnej rigorózne práce Š. Tóbika, mala vyjsť v Gemerskej vlastivednej spoločnosti v Rimavskej Sobote v edícii Gemerské vlastivedné pohľady pod číslom XXXV. Redaktorom edície bol PhDr. Július Bolfík, predseda a zakladateľ spoločnosti. Ide o kópiu originálu, preto na viacerých miestach je text slabšie čitateľný. Na titulnom liste sa tiež uvádza, že kniha vyjde tlačou vo vydavateľstve *Obzor* v Bratislave, ale rukopis nebol napísaný na firemnom papieri vydavateľstva. Preto predpokladáme, že ide o kópiu originálu pôvodnej rigorózne práce, ktorá nebola upravená pre vydavateľské účely.

Možno sa domnievať, že o jej vydaní sa rozhodlo dodatočne, možno až po predčasnej smrti autora. Mohlo to byť aj na podnet prof. J. Štolca, ktorý v zdravici k životnému jubileu Š. Tóbika konštatuje: „Št. Tóbič s nemalou obetavosťou a vytrvalosťou zozbieral obsiahly materiál z gemerských nárečí. Časť tohto materiálu spracoval v obsiahlej monografii *Nárečie juhozápadného Gemera*. Časť I. *Hláskoslovie*, ktorú v decembri r. 1950 predložil ako doktorskú dizertačnú prácu. Žiadalo by sa veľmi, aby zhromaždený materiál spracoval v dôkladnej a vyčerpávajúcej monografii o nárečiach celého Gemera.“⁴

Je to jediná konkrétna zmienka o tejto prvej Tóbičkovej monografii, ktorá sa zachovala a ktorá nám dovoľuje vysloviť tento predpoklad. Ako sme uviedli vyššie, J. Štolc je podpísaný na viacerých listoch adresovaných Š. Tóbičkovi, v ktorých ho spolu so svojimi spolupracovníkmi v Slovenskej akadémii vied a umení vyzýval na publikovanie monografie vo Vydavateľstve SAVU. Tento názov práce je identický s názvom rigorózne práce uvedenom v potvrdení o prevzatí rukopisu práce z 12. augusta 1950. Podľa pôvodného plánu mala táto rigorózna práca vyjsť vo Vydavateľstve SAVU. Keďže sa tak nestalo pre vysokú zaneprázdnenosť autora, J. Štolc využil príležitosť a v zdravici k jeho šesťdesiatke pripomenul, aby sa nezabudlo na tento rukopis a aby sa začlenil do pripravovaného kompendia o gemerských nárečiach, o ktorom Š. Tóbič viackrát informoval svojich kolegov.

Prácu sme vydali z autorovej pozostalosti ako druhý zväzok kompendia pod názvom: **Gemerské nárečia II. Časť prvá. (Nárečia juhozápadného Gemera. Hláskoslovie – Historická časť)**. Ed. J. Dudášová-Kriššáková. Prešov: Vydavateľstvo PU v Prešove 2020. 384 s.

Gemerské nárečia II. Časť druhá. (Nárečia juhozápadného Gemera. Hláskoslovie – Synchronická časť). Ed. J. Dudášová-Kriššáková. Prešov: Vydavateľstvo PU v Prešove 2021. 500 s.

⁴ Štolc, Jozef: Prof. Štefan Tóbič šesťdesiatročný. In *Jazykovedný časopis*, 1969, 20, s. 83-84.

* * *

3.1. Tým sa uzavrela **prvá etapa** vedeckovýskumnej činnosti profesora Štefana Tóbika, ktorú venoval opisu svojich rodných juhozápadogemerských nárečí. V ďalších rokoch svojho pôsobenia prešiel od opisu jednej skupiny gemerských nárečí k celostnému pohľadu na tieto archaické a mimoriadne zaujímavé dialekty aj z hľadiska poznania interného vývinu slovenského jazyka v najstaršom období v 10.–15. stor. Výsledkom toho bola jeho väčšia vedecká štúdia Členenie a charakteristika gemerských nárečí. (So šiestimi mapami),⁵ v ktorej sa venoval otázke členenia a vymedzenia základných izoglos gemerských nárečí v celej bývalej Gemerskej stolici. Súčasťou štúdie bolo 6 máp, zachytávajúcích rozšírenie izoglos na celom gemerskom jazykovom území. Treba tiež pripomenúť, že štúdia sa na dlhé roky stala jediným vedeckým prameňom a zdrojom informácií o jeho rodných gemerských nárečiach. Publikovaním tejto štúdie sa otvára **druhá etapa** vedeckého štúdia gemerských nárečí, v ktorej sa Š. Tóvik venoval systematickému opisu nárečí celej bývalej Gemerskej stolice. Okrem toho mal tiež ambíciu pripraviť na vydanie antológiu gemerských nárečových textov, keďže tejto zberateľskej činnosti sa venoval dlhé desaťročia. Poznal vedeckú hodnotu autentických nárečových prehovorov pre výskum najstarších dejín slovenského jazyka. Nárečové texty sú ako živé jazykové pamiatky, v ktorých sa petrifikovali staršie i mladšie jazykové javy praslovanského pôvodu v starej slovenčine.

Dnes, keď už vyšlo celé jeho päťdielne dialektologické dielo, ktoré sám autor pokladal za kompendium, môžeme konštatovať, že spomínaná vedecká štúdia predstavovala úvod do štúdia a poznania gemerských v celej bývalej Gemerskej stolici. Š. Tóvik v nej predstavil koncepciu vedeckého opisu gemerských nárečí v nasledujúcich rokoch. Predstúpil v nej ako zrelý vedeckovýskumný pracovník nielen pred svojich kolegov na novom vysokoškolskom pracovisku, ale aj pred celú slovenskú a českú jazykovednú obec, ktorý má smelé jazykovedné ciele a jasnú koncepciu svojej ďalšej bádateľskej činnosti.

3.2. O príprave väčšieho syntetického diela o gemerských dialektoch sa vedelo v radoch slovenských jazykovedcov, o čom nájdeme zmienku aj na viacerých miestach v článkoch, majúcich prehľadový charakter o aktivitách slovenských jazykovedcov na univerzitných a akademických pracoviskách, publikovaných zväčša v časopisoch Slovenská reč, Slavica Slovaca a Jazykovedný časopis. [A. Habovštiak (1954, s. 83),⁶ E. Jóna (1969, s. 105)⁷ a J. Štolc (1969, s. 83-84)⁸].

J. Štolc, spolužiak Š. Tóbika z univerzitných štúdií a jeho dlhoročný priateľ, v spomínanej zdravici uvádza: „Št. Tóvik s nemalou obetavosťou a vytrvalosťou zozbieral rozsiahly materiál z gemerských nárečí. Časť tohto materiálu spravoval v obsiahlej monografii *Nárečie juhozápadného Gemera*. Časť I. *Hláskoslovie*, ktorú v decembri 1950 predložil ako doktorskú dizertačnú prácu. Žiadalo by sa veľmi, aby zhromaždený vzácny materiál spracoval v dôkladnej a vyčerpávajúcej monografii o nárečiach celého Gemera.“ (s. 84). J. Štolc vysoko oceňuje Tóvikovo dialektologické dielo aj v posmrtno vydanom medailóne v časopise Slavica Slovaca (1970, s. 103).⁹ „Pri pohľade na životný beh prof. Štefan Tóbika sa výrazne stavia do popredia jeho vedeckovýskumná činnosť predovšetkým v oblasti slovenskej dialektológie. Ako poslucháč na Filozofickej fakulte UK patril medzi prvých zberateľov nárečového materiálu, ktorí sa zoskupili okolo ankety prof. Václava Vážneho. Veľmi usilovne zhromažďoval materiál najprv v juhozápadnom Gemeri a postupne v celom Gemeri. Nevynechal ani jednu príležitosť navštíviť rodný Gemer a získavať ďalšie a ďalšie údaje

⁵ Pozri Štolc, J. (red.): Jazykovedné štúdie. 2. Dialektológia. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1957, s. 86-120.

⁶ Habovštiak, A.: Slovenská dialektológia v rokoch 1938–1953. In Jazykovedný časopis, 1954, roč. 8, č. 2, s. 69-107.

⁷ Jóna, E.: Životné jubileum Štefana Tóbika. In Slovenská reč, 1969, roč. 34, s. 104-106.

⁸ Štolc, J.: Prof. Štefan Tóvik šesťdesiatročný. In Jazykovedný časopis, 1969, roč. 20, s. 83-84.

⁹ Štolc, J.: Univ. prof. PhDr. Štefan Tóvik zomrel. In Slavica Slovaca, 1970, roč. 5, s. 103-104.

z nárečí. Jeho zbierka gemerského materiálu má enormný rozsah. Publikoval z neho iba časť. Väčší systematický celok o gemerských nárečiach predstavuje Členenie a charakteristika gemerských nárečí z r. 1957. Tu sprístupňuje mimoriadne zložitú problematiku pestro diferencovaného nárečového komplexu, vhodne vydeľuje jednotlivé skupiny. Táto práca je veľmi užitočná pre sledovanie vzťahov gemerských nárečových javov k javom ostatných slovenských nárečí i k javom v nárečiach ostatných slovanských jazykov. ... Tesne pred dosiahnutím šesťdesiateho roku svojho života pripravil na vydanie výber z gemerského materiálu, v ktorom podáva textový materiál z každej gemerskej lokality. Tento výber autor myslel ako prvý diel plánovaného kompendia o gemerských nárečiach a nazval ho *Gemerské nárečia I. Členenie s charakteristikou a čítanka*. Dielo vydáva Gemerská vlastivedná spoločnosť.“ (s. 103).

3.3. Ako z uvedeného vyplýva, Štefan Tó bik pripravoval rozsiahlu monografiu *Gemerské nárečia I. Gemerská nárečová čítanka (s členením, charakteristikou a mapami)*, v ktorej sumarizoval svoje bohaté znalosti týchto nárečí, predstavujúcich pre slovenskú dialektológiu, pre dejiny slovenského jazyka, ale aj pre slavistické štúdium mimoriadne dôležitý objekt výskumu.

Ako uvádza Július Bolfík, predseda Gemerskej vlastivednej spoločnosti, v predhovore k monografii Jozefa Orlovského *Stredogemerské nárečia* (Martin: Osveta 1975, s. 6), Tó bika monografia mala vyjsť v edícii *Gemerské vlastivedné pohľady*, v rámci ktorej vychádzali práce venované výskumu tohto regiónu. „Práca Jozefa Orlovského *Stredogemerské nárečia*“, konštatuje Július Bolfík, „je ďalším prínosom k výskumu dialektológie. Vhodne nadväzuje na prácu Štefana Tó bika *Gemerské nárečia I. Gemerská nárečová čítanka (s členením, charakteristikou a mapami)*.“ Kým monografia J. Orlovského vyšla v roku 1975 (rukopis bol zadaný do tlače 1973), rozsiahla monografia Š. Tó bika na dlhé roky skončila nevedno v ktorom archíve a na svoje vydanie musela čakať takmer päťdesiat rokov.

Predpokladáme, že táto veľká monografia vznikala postupne v priebehu päťdesiatych až šesťdesiatych rokov minulého storočia, lebo syntéza nových i starších záverov z predchádzajúceho výskumu ako aj prepisovanie nárečových textov, či už z magnetofónových záznamov alebo starších, ručne zapísaných textov, si vyžadovali veľa času i pozornosti. Rukopis napísaný na písacom stroji na firemnom papieri vydavateľstva Obzor v Bratislave Š. Tó bik stihol pripraviť do tlače tesne pred svojou predčasnou smrťou 2. 9. 1969. Dôležitú informáciu o dokončení práce nad veľkou nárečovou monografiou a o odovzdaní rukopisu do tlače uvádza Ján Sabol, blízky spolupracovník prof. Tó bika, v nekrológu *Za profesorom Štefanom Tó bikom* (Jazykovedný časopis, 21, 1970, s. 106-107). „V tlači je rozsiahla Čítanka gemerských nárečí (asi 700 rukopisných strán) s úvodnou štúdiou (asi 170 rukopisných strán), ktorá zachycuje podrobnú klasifikáciu gemerských nárečí. Žiaľ, ďalšie zväzky monografickej práce o gemerských nárečiach, ktoré prof. Tó bik pripravoval na vydanie, ostanú iba torzom, podobne aj podrobný slovník gemerských nárečí.“ (s. 106). Vedecké publikácie pre spomínanú spoločnosť vydávali dve vydavateľstvá – *Obzor* v Bratislave a *Osveta* v Martine. Tieto údaje sa uvádzajú na titulných listoch rukopisu prvého i druhého zväzku.

Túto syntetickú prácu sme z pragmatického hľadiska rozdelili do dvoch častí a obidve vyšli vo Vydavateľstve PU v Prešove ako prvý zväzok kompendia:

Gemerské nárečia I. Časť prvá. (Úvod – Členenie – Charakteristika). Ed. J. Dudášová-Kriššáková. Prešov: Vydavateľstvo PU v Prešove 2018. 176 s. **Gemerské nárečia I. Časť druhá.** (*Gemerská nárečová čítanka*). Ed. J. Dudášová-Kriššáková. Prešov: Vydavateľstvo PU v Prešove 2018. 448 s.¹⁰

¹⁰ Iniciátorom tohto počinu bol prof. RNDr. René Matlovič, PhD., LL.A., vnuk prof. Štefana Tó bika, ktorý v rokoch 2007–2015 pôsobil ako rektor Prešovskej univerzity v Prešove. Zo srdca mu ďakujeme za toto odvážne rozhodnutie, lebo stratený rukopis životného diela jeho starého otca ťažil nielen jeho rodinu, ale aj Katedru slovenského jazyka a

3.4. Súčasťou prvej knihy mali byť aj jazykové mapy, ktoré sa zachovali v rukopisnej pozostalosti a ktoré sme po dôkladnej analýze vydali ako osobitnú publikáciu. Je to vlastne *prvý regionálny atlas v slovenskej dialektológii*. Zo zachovaných poznámok vyplýva, že mapy mali byť včlenené do prvej časti textu monografie, pretože autor pri každej mape nezabudol uviesť poznámku, že mapu treba včleniť medzi tie a tie strany. Na základe toho sme skopírovali z knihy príslušný text a uviedli sme ho na ľavej strane atlasu ako komentár k mape, uverejnenej na pravej strane, ktorý je kompatibilný s názvom i legendou mapy. Dielo s rozsiahlou úvodnou štúdiou, v ktorej čitateľ nájde opis genézy a vzniku tohto jazykového atlasu, vyšlo pod názvom **Gemerské nárečia III.** (*Krátky jazykový atlas gemerských nárečí*). Ed. J. Dudášová-Kriššáková. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity PU v Prešove 2019. 92 s.

* * *

4.1. V druhej polovici päťdesiatych rokov 20. storočia Š. Tó bik rozširuje svoje vedeckovyskumné aktivity o nové témy, ktoré svedčia o tom, že popri štúdiu gemerských nárečí sa do jeho pozornosti dostávajú otázky z dejín spisovnej slovenčiny a s tým súvisiacej problematiky štúdia starých písomných pamiatok a prameňov k dejinám jazyka ako aj otázky z vývinu slovenského jazyka. Je to prirodzené, lebo interné i externé dejiny slovenského jazyka sú dialekticky prepojené a k týmto novým témam nachádzal inšpiráciu pri štúdiu archívnych materiálov v gemerských mestečkách, ktoré navštevoval popri svojich častých výskumných cestách v rodnom Gemeri.

Počínajúc rokom 1956 vychádzajú viaceré jeho štúdie, v ktorých bádateľ predstúpil pred jazykovednú obec s novými témami: *Pramene Štúrovej jazykovej a pravopisnej normy* (Slovenská reč, 1956, s. 187-206), *Niekoľko poznámok k vývinu slovenčiny* (Sborník Filologickej fakulty Vysokej školy pedagogickej v Prešove, 1958, s. 150-167), *Jazyk a terminológia starých slovenských písomných pamiatok výrobných sektorov –* *Artikuly šteliarov Muránskej doliny z r. 1585* (Sborník Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Prešove, 1960, s. 80-154), *Zo Štiavnických listov z r. 1529–1600* (Jazykovedné štúdie, 6, 1961, s. 259-266).

4.2. Ak sa pozrieme na uzavreté dielo Š. Tóbika z pohľadu jeho štyridsaťročnej publikačnej činnosti, musíme konštatovať, že šesťdesiate roky minulého storočia predstavujú vrchol jeho tvorivej aktivity. O tri roky po založení Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach (pri jej zrode v roku 1959 stáli Filozofická fakulta v Prešove a Lekárska fakulta v Košiciach) vychádza monografická štúdia Š. Tóbika Šafárikov jazyk, ktorá svedčila o tom, že autor pokračoval v načrtnutej línii a že inšpiráciu našiel v diele svojho slávneho krajana, veľkého Slováka a Slovana, spoluzakladateľa slavistiky, Pavla Jozefa Šafárika, rodáka z Kobeliarove pri Rožnave. [In: Sborník šafárikovský, venovaný z príležitosti 100. výročia smrti P. J. Šafárika V. medzinárodnému zjazdu slavistov v Sofii 1963. (Sborník Filozofickej fakulty Univerzity P. J. Šafárika v Prešove. 2. 1961), 1962, s. 91-190]. Práca vzbudila zaslúženú pozornosť v radoch slovenských, českých a ďalších zahraničných jazykovedcov a slavistov, lebo autor sa v nej predstavil ako výborný znalec problematiky súvisiacej s dejinami spisovnej slovenčiny a češtiny v prvej polovici 19. storočia. Bol to hodnotný príspevok, keďže štúdium vzťahov slovenčiny a češtiny v prvej polovici 19. stor. predstavuje jednu z centrálnych tém v slavistike.

literatúry Filozofickej fakulty UPJŠ/PU ako pracovisko, ktoré jeho starý otec s láskou dlhé roky budoval a viedol. Tieň padal aj na vedenie Filozofickej fakulty, ktorú Š. Tó bik zakladal a v jednom funkčnom období bol členom vedenia ako prodekan pre vedeckovyskumnú činnosť (1959–1961). (Predtým v rokoch 1955–1957 bol dekanom Filologickej fakulty Vysokej školy pedagogickej v Prešove, predchodkyne dnešnej Filozofickej fakulty PU.). Rovnako to pociťovali ako boľavý problém a otvorenú otázku aj predstavitelia slovenskej jazykovedy a dialektológie v Jazykovednom ústave Ludovíta Štúra SAV v Bratislave. Viac podrobností o okolnostiach objavenia a vydania strateného rukopisu z pozostalosti pozri v úvodnej štúdii k prvej časti prvého zväzku diela. Dudášová-Kriššáková, J.: Štefan Tó bik a jeho dielo GEMERSKÉ NÁREČIA I.–III. v kontexte slovenskej jazykovedy. (2018, s. 7-22).

Preto v tejto práci autor pokračoval aj naďalej a čoskoro vydal monografiu pod názvom Šafárikov a Kollárov jazyk. Príspevok k vývinu českého a slovenského spisovného jazyka v období národného obrodzenia (Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafarikanae. Philologica.1.). Bratislava: SPN 1966. 157 s. Monografia prináša charakteristiku doby a jazykových pomerov na Slovensku v období Šafárikovej a Kollárovej mladosti, názory týchto veľkých Slovákov na slovenčinu a jej miesto v rodine slovanských jazykov, na vzťah slovenčiny a češtiny, na jazykovú prax v tomto období, rozbor jazyka ich diela podľa jednotlivých období, diel, vrstiev štýlov, charakteristiku Šafárikovho a Kollárovho jazyka z hľadiska dynamiky vývinu slovenčiny v období národného obrodzenia.

* * *

5.1. V osobnom archíve Š. Tóbika sa zachoval dôležitý dokument, ktorý nám pomôže ozrejmiť viaceré nejasnosti v jeho živote a diele, najmä po jeho prechode zo strednej školy v Košiciach na nové univerzitné pracovisko v Prešove. Ide o *Správu o vedeckovýskumnej činnosti doc. dr. Štefana Tóbika za kalendárny rok 1965*.¹¹ Z dokumentu sa dozvedáme, že prof. Tóbič bol v rokoch 1954–1965 zapojený do riešenia troch čiastkových úloh, zaradených do rezortnej úlohy, koordinovanej akademikom Bohuslavom Havránkom v ČSAV v Prahe. Každá úloha má osobitné číslo a z textu vyplýva, že ide o dlhodobé vedecké aktivity Š. Tóbika v oblasti vedeckého výskumu, do ktorých sa zapojil onedlho po svojom príchode na katedru slovenského jazyka a literatúry (1952).

5.1.1. Prvá úloha bola evidovaná pod názvom *Slovník východoslovenských nářečí* s číslom 27.02.-4a, zač. 1954-koniec 1965. Keďže ide o takmer neznáme informácie o veľkom lexikografickom diele, nad ktorým autor pracoval jedenásť rokov, uvádzame citát zo správy. „V roku 1965 pribudlo excerpovaním vlastných nárečových textov ďalších 20.000 lístkov. Dovedna má Slovník 175.000 vyplnených slovníkových lístkov z oblastí celého východného Slovenska. Teraz ich už bude treba event. ďalej dopĺňovať, triediť a abecedne prepísať a dať do tlače. Tento tezaurus východoslovenských nářečí ostane na katedre a bude sa postupne ešte rozmnožovať ďalšími jednotkami, slovami. Plánovaná úloha bola v podstate splnená.“

Ako z uvedených slov vyplýva, v roku 1965 autor ukončil prácu na prepisovaní excerpčných lístkov, na ktorých boli uvedené údaje potrebné na zostavovanie jednotlivých hesiel do pripravovaného slovníka. Autorka tohto textu si pamätá zo svojich študentských čias, že na excerpovaní nárečového materiálu prof. Tóbičovi pomáhali jednak jeho dve-tri pomocné vedecké sily a jednak študenti z tých ročníkov, s ktorým mal prednášku i seminár z predmetu Historická gramatika slovenčiny. Určite si bol vedomý toho, že spracovanie takejto náročnej úlohy nebude jednoduché a že cesta od vyexcerpovaného materiálu, uloženého v kartotéke katedry slovenského jazyka a literatúry, k zostaveniu a vydaniu veľkého Slovníka východoslovenských nářečí, ktorý sám autor nazval tezaurem, je ďaleká a že ide o projekt na dlhé roky.

Predčasná smrť Š. Tóbika 2. sept. 1969 pretrhla aj tieto jeho veľkolepé plány. Výstižne to zhodnotil prof. J. Štolc v nekrológu, publikovanom v prvom čísle časopisu Slavica Slovaca za rok 1970 (s. 103): „Z prác prof. Štefana Tóbika sa zrači silné vedomie vedeckej zodpovednosti, snaha byť v údajoch presným, pravdivým a úplným. Množstvo nespracovaného materiálu zanechal prof. Tóbič v rukopisných terénnych záznamoch, konceptoch a pod. V lístkoch zostáva aj lexikálny materiál z východoslovenských nářečí, ktorý na Katedre slovenského jazyka a literatúry Filozofickej fakulty v Prešove zhromažďoval pre budúci slovník východoslovenský nářečí.“

¹¹ Preskenovaná kópia správy je uverejnená v druhom zväzku knihy: Tóbič, Š.: Gemerské nářečia. Časť prvá. (Nářečia juhozápadného Gemera. Hláskoslovie – Historická časť). Ed. J. Dudášová-Kriššáková. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, 2021, s. 378.

Je to neopísateľná škoda, lebo vyexcerpovať z nárečového materiálu taký obrovský počet excerpčných lístkov si vyžadovalo veľa času i ľudského umu. Táto dlhoročná práca na príprave Slovníka východoslovenských nárečí, žiaľ, vyšla nazmar a jej výsledky v podobe 175.000 vyplnených excerpčných lístkov zapadli prachom.

V ďalšom výskume podľa pôvodných plánov prof. Tóbika, ako ani v spracúvaní jeho rukopisnej pozostalosti sa na katedre slovenského jazyka a literatúry pod vedením prof. Pavla Petrusa pre nedostatok pracovných síl nepokračovalo. Jeho najbližší spolupracovníci si boli vedomí toho, že tento bohatý nárečový materiál treba spracovať v podobe rôznych štúdií, resp. vedeckej monografie alebo zborníka štúdií. Potvrdzujú to aj slová J. Sabola v spomínanom medailóne, v ktorom konštatoval, že „nárečové zbierky na katedre, ktorú Š. Tóbič roky viedol, sú vďaka jeho organizačným schopnostiam a neúnavnej práci nesmierne bohaté a vzácne.“ Je si vedomý toho, že pri ich spracúvaní bude chýbať ich zberateľ, ale najmä vynikajúci znalec. (s. 107). V tom čase celá katedra bola presvedčená o tom, že dialektologická práca bude aj v ďalšom období integrálnou súčasťou plánov vedeckého výskumu na ďalšie roky. Nestalo sa tak v dôsledku rôznych objektívnych príčin a celý tento vzácny nárečový a onomastický materiál ostal uložený v archíve katedry slovenského jazyka a literatúry.

5.1.2. Druhá úloha, o ktorej riešiteľ podáva správu, bola zaradená v tomto pláne vedeckovýskumnej činnosti pod názvom Štúdie o východoslovenských nárečiach s evidenčným číslom 27.02.-4b, zač. 1954 – koniec 1965. Podobne ako v predchádzajúcom prípade aj táto čiastková úloha bola súčasťou rezortnej úlohy, koordinovanej akademikom B. Havránkom v ČSAV v Prahe. Aké sú výsledky riešenia? „Plánovaná úloha splnená,“ konštatuje riešiteľ. „Získal sa ďalší nárečový materiál a najmä lexikálne a slovotvorné dotazníky ÚSJ SAV z viacerých východoslovenských obcí, mapovalo sa, aby sa mohlo prikročiť k podrobnému členeniu východoslovenských nárečí. Pôvodná časť len o slovníku bola rozšírená aj na javy hláskoslovné a tvaroslovné i slovotvorné a syntaktické, nakoľko počas prípravy obsiahlej štúdie odpadol spolupracovník prof. dr. J. Štolc, ktorý túto časť mal vypracovať.“

V roku 1965 Š. Tóbič skutočne uverejnil obsiahlu štúdiu *Východoslovenské nárečia* (Úvod do ich ďalšieho výskumu a štúdia) (In: Nové obzory. Spoločenskovedný zborník východného Slovenska. 7. Red. I. Sedlák. Košice, Východoslovenské vydavateľstvo 1965, s. 235-268), ktorú pokladáme za syntézu dosiahnutých výsledkov pri riešení tejto druhej čiastkovej úlohy. V tom istom roku vyšla aj jeho druhá štúdia *Nárečie Prešova* v knihe *Dejiny Prešova*. 2. (Východoslovenské vydavateľstvo 1965, s. 319-325), ktorá je tiež výstupom z tejto druhej čiastkovej úlohy.

5.1.3. Napokon posledná časť správy obsahovala stručný opis dosiahnutých výsledkov tretej čiastkovej úlohy evidovanej pod názvom Štúdie o jazyku starých písomných pamiatok, čís. 27.02.-4c, zač. 1954 – koniec 1965 a bola tiež súčasťou rezortnej úlohy, koordinovanej akademikom B. Havránkom z ČSAV v Prahe. V správe sa uvádza: „Plánovaná úloha na rok 1965 splnená. Riešiteľ opísal tzv. Štítnické štatúty z r. 1610 a asi 150 listín banických, vlastných i nevlastných a napísal 1 štúdiu o jazyku tzv. Muránskych cirkevno-obecných artikuloch z r. 1585.“

V zozname publikačnej činnosti prof. Tóbika sa uvádzajú dve štúdie, ktoré pokladáme za výstup z tejto tretej výskumnej úlohy riešenej v rokoch 1954–1965. (1) *Jazyk a terminológia starých slovenských písomných pamiatok výrobných sektorov – Artikuly šteliarov Muránskej doliny z r. 1585* (In: Sborník Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Prešove. Bratislava, SPN 1960, s. 80-154). (2) *Zo štiavnických listov r. 1529–1600*. (In: Jazykovedné štúdie. 6. Štúdie a pramene k dejinám jazyka slovenskej národnosti. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1961, s. 259-266).

Ďalšie štúdie z tejto oblasti výskumu jazyka a starých písomných pamiatok autor nestihol napísať. V archíve ostalo nespracovaných asi 150 listín banických, vlastných i nevlastných, ako sa uvádza v správe.

5.1.4. V závere správy sa riešiteľ rozhodol celkom netradične uverejniť dodatok, čo sa v správe o vedeckovýskumnej činnosti zvyčajne neuvádza, v ktorom uvádza dôvody, prečo mešká s niektorými plánovanými úlohami. Nasledujúci citát nám ozrejmí, v akej nezávideniahodnej situácii prof. Tóbiak pracoval, a že v podstate jedinými jeho pomocníkmi boli študenti. Riešiteľ týchto troch čiastkových úloh pregnantne pomenoval príčiny, prečo veľká časť jeho diela ostala v rukopise, resp. len v podobe materiálovej bázy, určenej pre ďalšie vedecké analýzy a závery plynúce z opisu zozbieraného materiálu.

„Nedostatok času a odbornej pomoci, najmä krátke obdobie prednáškových mesiacov, kedy pomáhajú vedecké pomocné sily. Kancelárska pomocná sila s polovičným úväzkom môže pomáhať len pri opisovaní súčasných textov. Bolo by treba odbúrať kancelárske sily z katedrií a katedrám prideliť odbornú silu, ktorá by bola schopná odbremeniť pracovníkov od často potrebných mechanických prác (opisovanie textov nárečových alebo historických). Tým by sa značne urýchlilo dokončovanie väčších plánovaných úloh a riešitelia by mohli podať aj kvalitnejšiu prácu, lebo by sa im zvýšilo viac potrebného času na samotné riešenie otázok a problémov.“

* * *

6.1. V druhej polovici šesťdesiatych rokov Š. Tóbiak sústredene pracoval nad syntetickou monografiou **Gemerské nárečie I.** *Gemerská nárečová čítanka (s členením, charakteristikou a mapami)*, venovanou jeho rodným gemerským dialektom. V júni 1969 autor prácu ukončil a rukopis (663 s.) odovzdal do vydavateľstva Osveta v Martine, v ktorom vychádzali knihy pre Gemerskú vlastivednú spoločnosť v Rimavskej Soboti. Podrobnosti o okolnostiach publikovania monografie uvádzame v úvodnej štúdii prvej časti prvého zväzku. Keďže išlo o sumarizáciu jeho celoživotného výskumu gemerských dialektov, prácu plánoval vydať vo viacerých zväzkoch, preto ju nazval kompendiom. Prirodzene, vedecké plány o zostavení tezauru s názvom *Slovník východoslovenských nárečí* museli ísť v tejto jeho neľahkej životnej situácii do úzadia a všetku pozornosť sústredil na písanie a tvorbu dlho očakávaného syntetického diela *Gemerské nárečia*. Bolo to jeho životné rozhodnutie. Výskumu a opisu rodných gemerských nárečí sa venoval celý svoj život, vložil do tejto práce časť svojho srdca, z práce mal radosť a potešenie. Uvedomoval si potrebu napísania a vydania tohto veľkého diela, nemohol nedodržať sľub o vydaní knihy, ktorý niekoľkokrát verejne prezentoval pred svojimi kolegami, spolupracovníkmi a celou slovenskou odbornou i kultúrnou verejnosťou. Vydanie knihy očakávali aj jeho nespočetní informátori zo všetkých gemerských dedín a osád. Bez ich nezištnej pomoci a informácií o gemerských dialektoch by nebol mohol vzniknúť tento hodnotný dialektologický spis o gemerských nárečiach. Takýto podrobný, ba priam minuciózny opis nárečí nemá ani jeden slovenský región. Kompendium *Gemerské nárečia I.–III.* tak navždy bude patriť patri medzi základnú literatúru o dialektoch jedného veľkého regiónu. Zároveň bude patriť do základného fondu literatúry o slovenských nárečiach, ktoré poskytujú veľmi dôležité údaje nielen o ich jazykovom systéme, ale aj o jazykovom systéme starej slovenčiny, keďže v dialektoch sa petrifikovali mnohé archaické javy z jej rôznych vývinových štádií na jednotlivých jazykových rovinách.

Vďaka analyzovanej Správe o vedeckovýskumnej činnosti prof. Tóbika za kalendárny rok 1965 sa nám podarilo zaplniť niektoré biele miesta v jeho biografických i bibliografických údajoch. Zámerne sme sledovali jeho vedeckovýskumnú činnosť v chronologickom slede vzniku všetkých jeho prác, publikovaných i nepublikovaných. Analýza a hodnotenie jeho bohatej vedeckovýskumnej činnosti ukazuje, že prof. Tóbiak bol mimoriadne talentovaný, pracovitý, ambiciózný, vytrvalý a neúnavný výskumný pracovník, ktorý miloval svoju prácu a ktorej podriadil celý svoj život. Nezabúdajme na jeho bohatú pedagogickú i organizačnú prácu, či na Štátnej československej obchodnej akadémii v Košiciach (1933–1952) a či na Katedre slovenského ja-

zyka a literatúry Filozofickej fakulty v Prešove Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach (1952–1969). Osud bol k nemu nepriaznivý, lebo v rukopise ostala väčšia časť jeho dlhoročnej bádateľskej činnosti a jeho zásluhy o rozvoj slovenskej vedy a slovenského školstva pomaly upadali do zabudnutia.

6. 2. Ak v týchto posledných rokoch (2018–2021) vydávame z pozostalosti jeho životné dieľo *Gemerské nárečia I.–III.*, ktoré on sám pokladal za kompendium, splácame tým dlh voči tejto poprednej osobnosti slovenskej jazykovedy, dialektológie a predstaviteľovi Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Filozofickej fakulty i Katedry slovenského jazyka a literatúry v Prešove. Zároveň mu vzdávame hold za jeho dlhoročnú neúnavnú vedeckú, pedagogickú i organizačnú prácu, vďaka ktorej sa navždy zapísal zlatými písmenami do dejín Slovenska, slovenskej jazykovedy, kultúry i slovenského školstva. Až sa raz v budúcnosti na Bratislavskom hrade zriadi panteón významných slovenských osobností v dejinách Slovenska, čestné miesto v ňom navždy bude patriť aj prof. PhDr. Štefanovi Tóvikovi, CSc.¹²

The Slovak linguist Štefan Tóvik – his life and work through the lens of the most recent findings

Júlia Dudášová-Kriššáková

Due to its content and extent, as well as the systematic and methodological techniques used, Professor Štefan Tóvik's dialectological work can be considered a modern and topical work of Slovak dialectology, whose quality did not suffer in the least by the almost fifty-year (and, in the case of his post-graduate dissertation, seventy-year) wait to be published. It can, thus, be claimed that Tóvik's work is among the fundamentals of Slovak dialectology as well as Slovak linguistics.

After almost a fifty-year wait, this five-volume dialectological treatise by Professor Štefan Tóvik saw the light of day at the Publishing House of Prešov University. After its delimitation, this university separated from Pavol Jozef Šafárik University in Košice in 1997, by which Prešov became a new university centre in Eastern Slovakia. Professor Tóvik took part in laying the foundations of university education in Eastern Slovakia and is a member of the founding generation of the Department of Slovak language and literature and the Faculty of Arts in Prešov, as well as Pavol Jozef Šafárik University in Košice.

¹² Personálnu bibliografiu prof. Š. Tóvika, resp. odkazy na ďalšiu literatúru nájdeme v týchto publikáciách: Dvonč, L.: Slovenskí jazykovedci. Súborná personálna bibliografia slovenských slovakistov a slavistov (1925–1975). Martin: Matica slovenská, 1987, s. 1128–1134. Jednotlivé zväzky sú zverejnené na webovej stránke Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV v Bratislave. <http://www.juls.savba.sk> <slovenskí jazykovedci> 1925–1975, 1976–1985, 1986–1995, 1996–2000, 2001–2005, 2006–2010. Dudášová-Kriššáková, J.: Súborná personálna bibliografia Štefana Tóvika. In Tóvik, Š.: *Gemerské nárečia I. Časť prvá (Úvod – Členenie – Charakteristika)*. Ed. J. Dudášová-Kriššáková. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove 2018, s. 155–158. Stručné heslo **Tóvik, Štefan** (1909–1969) nájdeme tiež v diele: *Encyklopédia jazykovedy*. Zost. J. Mistrík. Bratislava: Obzor, 1993, s. 455.